

Mikulski, Zdzisław

"Miscellanea Historico-Archivistica", Tom XIV, Warszawa 2002 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 49/1, 143-145

2004

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Miscellanea Historico-Archivistica, Tom XIV. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych – Archiwum Główne Akt Dawnych. Wydawnictwo DiG, Warszawa 2002, s. 264, tab. fot.

Tom obejmuje wyniki dwudniowej sesji „Dziedzictwo Towarzystwa Królewskiego Warszawskiego Przyjaciół Nauk”, zorganizowanej 28–29 XI 2000 r. w Warszawie przez Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych, Archiwum Główne Akt Dawnych i Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Redakcja tomu spoczywała w rękach Alicji Kuleckiej i Małgorzaty Osieckiej (Archiwum PAN). Treść zawiera wszystkie referaty wygłoszone na Sesji, zgodnie z jej porządkiem dziennym. W krótkim wprowadzeniu podano cel i przebieg Sesji, informację o referatach, nie wspomniano natomiast o rocznicy 200-lecia Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, ani o odbywającej się jednocześnie (29 XI 2000 r.) podobnej sesji jubileuszowej i wydanych w 2001 r. materiałach tej sesji¹.

Należy stwierdzić, że wyniki sesji, zawarte w tomie XIV „Miscellanea” stanowią bogaty materiał faktograficzny i dokumentacyjny dla dalszych badań o roli Towarzystwa Przyjaciół Nauk (TPN), jak się je powszechnie nazywa. Zasługują na odnotowanie w literaturze historycznej tego okresu i szersze rozpowszechnienie, przede wszystkim wśród członków dzisiejszej TNW, interesujących się korzeniami dziejów Towarzystwa.

Część I. *W kręgu towarzystw i osobowości naukowych XIX–XX w.* zawiera 8 referatów ogólniejszych, wskazujących tło i możliwości rozwoju nauki polskiej w całym okresie zaborów. J. Cabaj omawia wkład uczonych warszawskich w organizację życia naukowego na przełomie XIX i XX w., wskazując na trudności oddziaływania środowiska warszawskiego pod zaborem rosyjskim. J. Piskurewicz rozwija rolę społecznego mecenatu nauki w Warszawie, podkreślając ogromne znaczenie takich instytucji jak Muzeum Przemysłu i Rolnictwa, a zwłaszcza Kasy im. Mianowskiego. Z kolei A. Śródka ocenia wysoko udział lekarzy w utworzeniu Towarzystwa Naukowego Warszawskiego – referat opublikowany wcześniej we wspomnianym wyżej wydawnictwie jubileuszowym TNW; udział ten był wielki i chyba dotychczas zbyt mało doceniony. A.M. Stogowska, znany historyk Towarzystwa Naukowego Płockiego, kreśli początkowy okres jego istnienia. Komunikat T. Ostrowskiej zawiera interesującą genezę bratniego Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego, dbającego do dziś o pielegnowanie tradycji wiedzy lekarskiej i kontynuującego wydawanie cennego i interesująco redagowanego „Rocznika TLW”. T. Kondracki wskazuje miejsce Warszawskiego Towarzystwa Miłośników Historii w ramach Polskiego Towarzystwa Historycznego. Nadmienmy, że omawiane Towarzystwo było inicjatorem ustanowienia w 1999 r. obelisku pamięci Aleksandra Jabłonowskiego – pierwszego prezesa TNW – w jego rodzinnej miejscowości Mariańskie Porzeczce (pow. garwoliński). M. Sobieszczak-Marciniak omawia wkład Jana i Jędrzeja Śniadeckich w rozwój

nauk przyrodniczych; jest to chyba jedno z nielicznych wspólnych ujęć biograficznych obu braci. Wreszcie M. Kośka daje zwięzły życiorys hr. Andrzeja Przędzieckiego, miłośnika starożytności warszawskich epoki międzypowstaniowej.

Część II. *Recepcja idei Towarzystwa* koncentruje się na działalności i osiągnięciach TNW. Na początku zamieszczono tekst B. Ostrowskiego *Technika i związane z nią umiejętności w Towarzystwie Warszawskim Przyjaciół Nauk*, opublikowany w 2001 r. we wspomnianej już publikacji jubileuszowej TNW. W zwięzłym tekście charakteryzuje autor grupy i kierunki działań ludzi techniki – członków Towarzystwa: inżynierów wojskowych, tzw. notabli – osób wysoko postawionych oraz techników praktyków. Ciekawe zagadnienia porusza A.E. Paszkiewicz, wybitny znawca technicznego ruchu stowarzyszeniowego, który w TPN doszukuje się początków owego ruchu podjętego przez „zespół pracujących naukowo techników” – członków Towarzystwa. Podobnej roli TPN doszukuje się A. Chodkowska w odniesieniu do ruchu wynalazczego. Z kolei P. Boroń omawia inspirację TNW badań nad wczesnymi dziejami Polski i Słowiańszczyzny. A. Marciniak wskazuje na recepcję idei TPN w Wielkopolsce, przez założenie w 1857 r. Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (PTPN); jego początków należy doszukiwać się jeszcze za czasów istnienia TPN.

Część III. *Idee, działalność i członkowie Towarzystwa* została poświęcona wyłącznie Towarzystwu Królewskiemu Warszawskiemu Przyjaciół Nauk. D. Rolnik przypomina postać jego pierwszego prezesa Jana Albertrandiego. Jest to bodaj pierwszy artykuł poruszający kontrowersyjność postaci i różne opinie jej współczesnych, nie umniejszający bynajmniej ogromnych zasług „pierwszego prezesa” TPN. D. Nawrot podkreśla istotny udział elit politycznych Księstwa Warszawskiego w pracach TPN oraz rolę jaką spełniało Towarzystwo w tym okresie. A. Strzypietz omawia interesującą koncepcję TPN opracowania historii Polski wieku XVII; mimo wielu usiłowań nie udało się jej zrealizować. Losy akt Towarzystwa przedstawia M. Osiecka, zajmując się historią tych akt do czasów obecnych łącznie. Swoistą ciekawostką stanowią rozważania H. Krajewskiej dotyczące udziału w Towarzystwie członków wyznania protestanckiego; pod względem religii było ono liberalne, a wielu zyskało uznanie dzięki Towarzystwu. Podobny wątek snuje H. Kulecka w odniesieniu do „cudzoziemców i obcych”; ich udział był świadectwem silnego wpływu sytuacji politycznej na naukę.

Przedstawiliśmy tu w skrócie zestaw referatów wygłoszonych na Sesji. Szkoda, że autorzy nie zadbali o ilustracje, które przyczyniają się do znacznie lepszego przyswojenia treści; zamieszczono jedynie ryciny z emblematem Towarzystwa i jego pieczęci, oraz herbów Bacciarellego i Ossolińskiego.

Część IV. *Z warsztatu profesor Franciszki Ramotowskiej* (redaktor całej serii „Miscellanea”) – zawiera dodatek nie mający związku z omawianą sesją, a obejmujący trzy prace autorki dotyczące: protokołu naczelnika okręgu lwowskiego, Rządu Narodowego 1863/1864, dziennika podawczego biura Wydziału Rządu

Narodowego w Galicji 1863/1864, fragment wspomnień archiwalnych oraz bibliografię prac autorki. Tym samym tom XIV „Miscellanea Historico-Archivistica” przestał być jednotematyczny.

Przypis

¹ *200-lecie Towarzystwa Królewskiego Warszawskiego Przyjaciół Nauk*. Praca zbiorowa pod redakcją Zdzisława Mikulskiego. Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Warszawa 2001; s. 116 fot.

Zdzisław Mikulski
em. prof. UW
Warszawa

Lécouvrir le Léman. 100 ans après François-Alphonse Forel. Actes du colloque pluridisciplinaire. Nyon 16–18 septembre 1998. C. Bertola, C. Goumand, J.-F. Rubin (red.) (Musée du Léman).

Musée du Lemman, Nyon – Editions Slatkine, Genève 1999, ss. X + 923, tab., rys., fot.

Odkryć Lemman – to hasło przyświecające kolokwium międzydyscyplinarnemu (Nyon, 16–18 IX 1998) z okazji upływu 100 lat od podjęcia badań Jez. Genewskiego przez wybitnego przyrodnika szwajcarskiego F.-A. Forela (1841–1912). W Europie Zachodniej został on uznany za twórcę nowej dziedziny wiedzy – limnologii (gr. *limne* – staw, bagno, jezioro) – zajmującej się jeziorami, ze szczególnym uwzględnieniem życia organizmów jeziornych. W latach 90. XIX w. Forel podjął trud napisania dzieła, któremu nadał tytuł *Léman, monografia limnologiczna*; dzieło ukazało się w trzech tomach i miało już dwa przedruki¹.

Recenzowana tu pokazna publikacja stanowi zbiór materiałów zawierających dzisiejszy stan badań – stąd jej tytuł – przedstawionych przez 75 specjalistów na kolokwium zorganizowanym przez Muzeum Lemmanu (powstałym w 1954 r.) w Nyon nad północnym brzegiem jeziora nieopodal Genewy. Starożytna nazwa jeziora – Lemman – ma zapewne etymologię praceltycką, gdzie „*Lem*” znaczyło „być wielkim”, a końcówka „*en*” – woda, jezioro, zatem „*Leman*” można przełożyć na „wielka woda – wielkie jezioro”. Etymologia grecka (wg Strabona) wywodzi się od „*limne*” – jezioro, „*Lemanne limne*” lub „*Lemantos limne*”, a u Rzymian „*Jacus Lemannus*”. W Średniowieczu, wraz ze wzrostem znaczenia Lozanny, pojawiła się nazwa Jezioro Lozańskie (*lac de Lozanne*). Jednak już na przełomie XVI i XVII w., kiedy Genewa zyskuje większe znaczenie, coraz częściej używa się nazwy Jezioro Genewskie (*lac de Genève*). Z kolei Merkator na swej mapie z 1575 r. pisze: „*Jacus Lemanus, Losanner oder Genffer see*”. Nazwa Jezioro Genewskie stała się oficjalna, Lemman zaś (baz nazwy „jezioro”) pozostał jedynie w kulturze, a zwłaszcza w literaturze.